

Φεμινιστική Μετάφραση: Από την *Écriture au Féminin* Προς μια *Queeriture*

Ουρανία Τσιάκαλου

Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Abstract

During late 1980s a “cultural turn” took place in Translation Studies (Simon 2005: x). This turn designates an increased interest in theoretical and political issues such as racial, gender, sexual identities and the ways in which they are represented through translation processes as well as within the dominant discourses of Translation Studies. The present paper presents two different and consequent translation and theoretical approaches regarding gender and sexual identities. The first part delineates the framework in which *Feminist Translation* emerged in Quebec in late 20th century. It describes the main translation strategies used by feminist translators who constituted the literary project in case and draws its theoretical and political affiliations with second-wave feminism, early post-structuralism and Hélène Cixous' *  criture au féminin*. The second part traces the historical sequence of feminist translation in early 21st century, from the perspective of third-wave feminism and queer theory. The contemporary feminist or queer translation strategies signified by the neologism *queeriture* are rather nomadic and informed by a performative view of gender identity (Butler 2007). They question assumptions regarding (women's) identity, previously viewed as stable and homogeneous, and incorporate linguistic idioms and literatures which come from homosexual and queer communities into translation practice and research.

Keywords: feminist translation, queeriture, feminism, queer, gender

1. Εισαγωγή

Μετά τα μέσα του 20^{ου} αιώνα παρατηρείται στις (ανθρωπιστικές) επιστήμες η τάση να απομακρύνονται από στενότερες, δομιστικές επιστημολογικές λογικές, και να τείνουν προς την μελέτη της κειμενικότητας, να διαμορφώνονται υπό διεπιστημονικές αντιλήψεις της θεωρίας. Υπό την επιρροή της τάσης αυτής, τη δεκαετία του 1980, σημειώθηκε (και) στις Μεταφραστικές Σπουδές η λεγόμενη «πολιτισμική στροφή». Η στροφή αυτή σηματοδοτεί την ενσωμάτωση προβληματισμών και αμφισβητήσεων σε σχέση με έννοιες όπως ο πολιτισμός, η ταυτότητα, το φύλο, τόσο στη μεταφραστική διαδικασία –κυρίως μέσα από ρεύματα πειραματισμού— όσο και στη Θεωρία της Μετάφρασης. Στο πλαίσιο αυτό, αναδείχθηκαν ποικίλες μεταφραστικές προσεγγίσεις που βρίσκονταν σε συνάρτηση με τα ανάλογα πολιτικά κινήματα και ενημερώνονταν από τα αντίστοιχα θεωρητικά ρεύματα. Στο παρόν κείμενο, θα επιχειρήσω να σκιαγραφήσω δύο διαφορετικές φεμινιστικές μεταφραστικές τάσεις που εμφανίστηκαν σε διαφορετικές δεκαετίες και σχετίζονται με διαφορετικά στάδια, ρεύματα, ή κύματα του φεμινισμού.

Το πρώτο είδος προσέγγισης είναι η λεγόμενη *Φεμινιστική Μετάφραση*, ένα ρεύμα που παρατηρήθηκε στο Κεμπέκ του Καναδά στις δεκαετίες του 1980 και 1990. Η von Flotow (1991) στο δοκίμιό της “Feminist Translation: Contexts, Practices and Theories” αναφέρεται στη Φεμινιστική Μετάφραση του Καναδά ως σημαίνον ρεύμα λόγω του αυξανόμενου αριθμού μεταφραστ(ρι)ών που αυτοπροσδιορίζονταν ως φεμινίστ(ρι)ες, και του αυξανόμενου αριθμού φεμινιστικών κειμένων που μεταφράζονταν. Η Φεμινιστική Μετάφραση εν πολλοίς κινητοποιήθηκε από το αίτημα μετάφρασης

φεμινιστριών συγγραφέων του Καναδά της δεκαετίας του 1970 και 1980. Σκοπός των φεμινιστ(ρι)ών μεταφραστ(ρι)ών αλλά και συγγραφέων του Κεμπέκ ήταν η πολιτική «διόρθωση» των πατριαρχικών δομών μέσω της αντίστοιχης διόρθωσης της γλώσσας. Κεντρικός όρος στο εγχείρημα αυτό είναι η «(επανεγ)γραφή στο θηλυκό» ((*re*)*écriture au féminine*) που προέρχεται από τη «γυναικεία γραφή» (*écriture féminine*) της Cixous.¹

Κατ' αναλογία με τον τρόπο που θεωρείται ότι το τρίτο κύμα του φεμινισμού και η κούιρ [queer] θεωρία αποτελεί την ιστορική συνέχεια και «διάρρηξη» των θεωρητικών θεμελιώσεων του δεύτερου κύματος, στην παρούσα εργασία θα εξετάσω μία σύγχρονη μεταφραστική και μεταφρασεολογική τάση, η οποία λαμβάνει υπ' όψιν τις αρχές της φεμινιστικής μετάφρασης και τις μεταμορφώνει σύμφωνα με τα διακυβεύματα του τρίτου κύματος φεμινισμού και της κούιρ θεωρίας. Σε αντίθεση με τη φεμινιστική μετάφραση, η τάση αυτή δεν αποτελεί ένα συγκεκριμένο εγχείρημα, αλλά βρίσκεται σε μία μάλλον νομαδική κατάσταση και συγκροτείται από διάφορες πειραματικές και ακαδημαϊκές προσπάθειες.

2. (Re)écriture au féminin

2. 1 Οι στρατηγικές

Το ρεύμα της φεμινιστικής μετάφρασης του Κεμπέκ προέκυψε μέσα από τη συναίσθηση των εμπλεκόμενων υποκειμένων της πολλαπλώς μειονοτικής θέσης που κατείχαν. Αφ' ενός, τα γαλλικά του Κεμπέκ σηματοδοτούν μία γλωσσική μειονότητα εν μέσω της αμερικανικής κυριαρχίας στον Καναδά, ενώ ταυτόχρονα διαφοροποιούνται ως μη-κυρίαρχα έναντι των «επίσημων» γαλλικών του Παρισιού. Αφ' ετέρου, οι κεμπεκιανές συγγραφείς και μεταφράστριες που μας απασχολούν εδώ αποτελούν φωνές που επιχειρούν να διαρρήξουν τον κυρίαρχο ανδροκεντρικό λογοτεχνικό κανόνα και τον φαλλογοκεντρισμό που διέπει τον κυρίαρχο δυτικό λόγο [discourse] γενικότερα.

Από αυτήν ακριβώς τη θέση, το εγχείρημα της Φεμινιστικής Μετάφρασης εκκινεί από μία φεμινιστική γραφή που επιχειρεί να αποδομήσει την πατριαρχία και τον σεξισμό της γαλλικής γλώσσας, δημιουργώντας ένα νέο, «γυναικείο ιδίωμα» (von Flotow 1991: 72). Ως εκ τούτου, η φεμινιστική μετάφραση των συγκεκριμένων κειμένων φέρει το εγχείρημα της κριτικής του σεξισμού της αγγλικής γλώσσας, με σημείο αφετηρίας την κριτική της γαλλικής γλώσσας. Στο εγχείρημα αυτό, βεβαίως, σημαντικό «σύμμαχο» αποτελεί η ορατότητα της μεταφράστριας, που επιτρέπει παρεμβάσεις στο πρωτότυπο (Simon 2005: 10).

Τρεις από τις στρατηγικές της φεμινιστικής μετάφρασης, σύμφωνα με τη von Flotow (1991) είναι η *συμπλήρωση* [supplementing], η χρήση *προλόγου και υποσημειώσεων* [prefacing & footnoting] και η *κειμενοπειρατεία* [hijacking]. Η συμπλήρωση αποτελεί την μέθοδο εκείνη, κατά την οποία η μετάφραση συμπληρώνει το πρωτότυπο, αποκαλύπτοντας κρυμμένες νοηματικές μονάδες και υπερμεταφράζοντας. Ένα πολύ γνωστό παράδειγμα συμπληρωματικής μετάφρασης προέρχεται από τη μετάφραση του συλλογικού έργου *La Nef des sorcières* και συγκεκριμένα της φράσης “Ce soir j' entre dans l' histoire sans relever ma jupe” [απόψε μπαίνω στην ιστορία χωρίς να σηκώσω τη φούστα μου] (von Flotow 1991: 69). Η φεμινίστρια μεταφράστρια Gaborieau απέδωσε τη φράση με τη φράση “this evening I'm entering history without opening my legs” [απόψε μπαίνω στην ιστορία χωρίς να ανοίξω τα πόδια μου], εκθέτοντας και υπογραμμίζοντας ανοιχτά την κυρίαρχη αντιμετώπιση των σωμάτων που θεωρούνται γυναικεία από τις πατριαρχικές κοινωνίες. Η δεύτερη στρατηγική, αυτή της χρήσης προλόγων και υποσημειώσεων, έχει ως στόχο τη μέγιστη δυνατή ορατότητα αφ' ενός

---

¹“The Laugh of the Medusa” (Cixous 1975).

της μεταφραστικής διαδικασίας και του μεταφραστικού υποκειμένου μέσα στο κείμενο, αφ' ετέρου του αχανούς πλέγματος της διακειμενικότητας, κομμάτια της οποίας φτάνουν ως το εκάστοτε μετάφρασμα. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελούν οι πρόλογοι που έγραψε η Chakravorty-Srivak σε μεταφράσεις έργων της Devi (Landry και Maclean 1996: 267). Η τρίτη μέθοδος, η κειμενοπειρατεία, περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό υποσημειώσεων και έντονες παρεμβάσεις στο πρωτότυπο. Ένα τέτοιο παράδειγμα αποτελεί η μετάφραση εκ μέρους της de Lotbinière-Harwood του *Lettres d'une autre* της Gauvin. Στην περίπτωση αυτή, η μεταφράστρια προέβη σε διορθώσεις του κειμένου από φεμινιστική σκοπιά, συμπεριλαμβάνοντας για παράδειγμα θηλυκές αντωνυμίες και καταλήξεις στα επίθετα αντί του γενικευτικού αρσενικού. Επιπλέον, εντατικοποίησε την παρουσία της ως μεταφραστικού υποκειμένου, πολιτικοποιώντας τη μεταφραστική διαδικασία στον πρόλογο και γράφοντας μια πληθώρα υποσημειώσεων, παρεμβαίνοντας έτσι στα νοήματα του κειμένου και στη φωνή της συγγραφέως.

2. 2 Η θεωρία

Παρατηρώντας τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίστηκε η έννοια του φεμινισμού και του φύλου από τις φεμινίστριες μεταφράστριες του Κεμπέκ, εντοπίζουμε εύκολα τα βασικά θεωρητικά και πολιτικά χαρακτηριστικά και αιτήματα του δεύτερου κύματος φεμινισμού. Το δεύτερο κύμα φεμινισμού θεωρείται ότι ξεκίνησε τη δεκαετία του 1960 και επικέντρωσε το θεωρητικό και πολιτικό του ενδιαφέρον στη θέση της γυναίκας στις διάφορες κοινωνικές δομές, τη διεκδίκηση της ισότητας μέσα σε αυτές μέσω *διαχωριστικών* [separatist] ή *αφομοιωτικών* [assimilationist] πολιτικών. Κεντρική θέση στα πλαίσια του δεύτερου κύματος κατέχει η *ουσιοκρατική* [essentialist] θεώρηση του φύλου, και ως εκ τούτου της κατηγορίας των γυναικών. Σύμφωνα με την τελευταία, οι κατηγορίες των ανδρών και των γυναικών γίνονται αντιληπτές υπό το πρίσμα ενός δίπολου, ως κατηγορίες που διαπερνούν την ιστορία και χαρακτηρίζονται από διακριτές ιδιότητες που προέρχονται από μια ουσία, έναν φυσικό και αναλλοίωτο «πυρήνα» (βλ. Hall 2001).

Ένας άλλος θεωρητικός/γλωσσολογικός πυρήνας που αναδύεται μέσα από τη φεμινιστική μετάφραση του Κεμπέκ είναι η *(re)écriture au feminine* [(επανε)γραφή στο θηλυκό], πιο συγκεκριμένα η θεώρηση του συγγραφικού και μεταφραστικού έργου των κεμπεκιανών φεμινιστριών ως τέτοια. Η έννοια αυτή βρίσκει τις ρίζες της στην *écriture*, σύλληψη των πρωτοπόρων του μεταδομισμού στα τέλη της δεκαετίας του 1960. Μέσα από παρόμοιες εννοιολογήσεις, οι οποίες στην πραγματικότητα «έσπρωξαν» τα όρια του δομισμού ιχνογραφώντας αυτό που αποκαλέστηκε *μεταδομισμός*, προέκυψε η έννοια της γραφής - *écriture* υπό την μορφή ενός εγχειρήματος που έφερε το αίτημα της αποδόμησης και της ανάδειξης της γραφής και των λόγων που είχαν περιθωριοποιηθεί στη δυτική ιστορία της φιλοσοφίας.

Την έννοια αυτή «οικειοποιείται» η Cixous και τη μεταπλάθει εισάγοντας την *écriture feminine* (θηλυκή γραφή) στο διάσημο δοκίμιό της “Le Rire de la Méduse” (1975). Με τρόπους που θυμίζουν το κάλεσμα της Cixous, οι φεμινίστριες συγγραφείς και μεταφράστριες του Κεμπέκ επιχειρούν να συγκροτήσουν τη δική τους *(re)écriture au feminine* (γραφή στο θηλυκό) ενημερώνοντας την *écriture feminine* της πρώτης, και ενσωματώνοντας μεταφρασεολογικούς προβληματισμούς και στρατηγικές γύρω από αυτό που αργότερα θα οριζόταν από τον Venuti ως *οικειοποιητική μετάφραση* (Venuti 1995). Εν ολίγοις, παράγοντας και μεταφράζοντας λογοτεχνία, οικειοποιήθηκαν τις ήδη υπάρχουσες γλωσσικές δομές αμφισβητώντας και δοκιμάζοντας τα όριά τους και προκαλώντας τους ρωγμές. Αυτό συνέβη στο πλαίσιο του εγχειρήματος να αναδείξουν τα τυφλά σημεία της πατριαρχίας, να αμφισβητήσουν την ορθότητα και την κυριαρχία

της και εν τέλει –όπως αναφέρει η de Lotbinière-Harwood υπερασπιζόμενη τις στρατηγικές της— «να κάν[ουν] την γλώσσα να μιλήσει για τις γυναίκες» (Flotow 1991: 79).

3. Queeriture

Πραγματοποιώντας μία βιβλιογραφική έρευνα πάνω στη σύγχρονη μεταφρασεολογική αρθρογραφία που χρησιμοποιεί την έννοια του φύλου ως ερευνητικό εργαλείο, παρατηρούμε να διαγράφεται από διάφορες θεωρητικούς μία νέα τάση χειρισμού του φύλου σε μεταφραστικό και μεταφρασεολογικό επίπεδο. Ο προβληματισμός για τα ζητήματα που αφορούν το φύλο παραμένει έντονος –όπου υπάρχει. Νέοι θεωρητικοί της μετάφρασης διαγράφουν τις ανάλογες μεταφραστικές τάσεις και εν πολλοίς σημειώνουν μια νέα μεταφραστική κουλτούρα στο πεδίο της ενασχόλησης με το φύλο στη μετάφραση. Αυτή τη φορά δεν έχουμε να κάνουμε με ένα συγκροτημένο συγγραφικό και μεταφραστικό εγχείρημα όπως στην περίπτωση των Καναδών φεμινιστριών, αλλά με διάσπαρτες μεταφραστικές προσπάθειες, στα πλαίσια των οποίων αναδύονται μεταφραστικές πολιτικές που ενημερώνονται από τις τελευταίες εξελίξεις στον χώρο της θεωρίας του φύλου. Η παρούσα εργασία εγγράφει τον όρο *queeriture* χρησιμοποιώντας και «παίζοντας» με τη (*re*)*écriture au feminine* των φεμινιστριών του Κεμπέκ, με την πρόθεση να κωδικοποιήσει, αλλά και να φέρει στην επιφάνεια της γλώσσας την τάση αυτή που, όπως θα δούμε παρακάτω, βρίσκει τις επιρροές της και την αφορμή της στην κουίρ θεωρία.

3. 1 Οι στρατηγικές

Το 2000, ο Harvey, στο άρθρο του “Gay Community, Gay Identity and the Translated Text” (Harvey 2000), περιγράφει τη συνεισφορά της «ομοφυλόφιλης γραφής» στον σχηματισμό και τη διαμόρφωση της αντίστοιχης σεξουαλικής ταυτότητας στα αναγνωστικά υποκείμενα μέσω εσωτερικών διεργασιών, αλλά και στην κατασκευή και αναπαράσταση μιας ομοφυλόφιλης κοινότητας, και ως εκ τούτου του αισθήματος του ανήκειν των ομοφυλόφιλων. Αναφερόμενος μεταξύ άλλων σε αγγλόφωνες μεταφράσεις των ομοφυλόφιλων συγγραφέων στους οποίους στράφηκε ο ίδιος ως έφηβος ομοφυλόφιλος αναγνώστης (Genet, Proust, Gide), καθώς και στην γαλλόφωνη μετάφραση του *Angels in America, A Gay Fantasia on National Themes; Part One: Millennium Approaches* του Kushner (1992), από τους Wacjmann και Lichtenstein (*Angels in America, Fantaisie gay sur des thèmes nationaux; Première Partie : Le Millénaire approche*, 1994), εξηγεί πώς η μεταφραστική διαδικασία μπορεί να ενισχύσει τις λειτουργίες της ομοφυλόφιλης γραφής και να συνεισφέρει στη διαμόρφωση της ομοφυλόφιλης ταυτότητας και κοινότητας μέσω της επιλογής έργων προς μετάφραση, των οποίων η θεματική ανοίγει και καθιστά ορατά ζητήματα της ομοφυλόφιλης ζωής σε ένα δεδομένο πολιτισμικό πλαίσιο, όπως στην περίπτωση του *Angels in America*. Εκτός όμως από την επιλογή «ομοφυλόφιλων» κειμένων, σημασία έχει για τον Harvey και η προσεκτική μεταγραφή της *camp* γλώσσας, εκείνης της ιδιολέκτου δηλαδή που χρησιμοποιείται στο εκάστοτε πλαίσιο από ομοφυλόφιλα άτομα διαμορφώνοντας και εγκαθιστώντας την αίσθηση της ομοφυλόφιλης κοινότητας μέσω της γλώσσας, η οποία λειτουργεί παράλληλα με εξωγλωσσικές νοηματοδοτήσεις.² Η αποτυχία μιας τέτοιας μεταγραφής σημειώνεται στην ίδια μετάφραση όταν η αγγλόφωνη προσφώνηση “Mary” μεταφράζεται στη γαλλική ως “Jacqueline”.

---

² Για την ελληνική γλώσσα, ένα παράδειγμα *camp* γλώσσας είναι τα καλιαρντά, μια ιδιόλεκτος που αναπτύχθηκε ιδιαίτερα κατά τη δεκαετία του 1940.

Ο Burton (2010) στο άρθρο του “Inverting the Text: A Proposed Queer Translation Praxis” εξετάζοντας τη μετάφραση της νουβέλας *Le Casse* (1964) από την Homel (*Broke City* 1984), παρατηρεί τους τρόπους με τους οποίους η μεταφράστρια «κουιροποιεί» το κείμενο με τις μεταφραστικές στρατηγικές που ακολουθεί, και σκιαγραφεί τη μεταφραστική στρατηγική που ονομάζει *inversion*, δηλαδή *αντιστροφή*, ή όπως θα μπορούσαμε να μεταφράσουμε κλείνοντας το μάτι στους ετεροσεξιστικούς κανόνες στους οποίους και ο ίδιος αντιτίθεται, *διαστροφή* του κειμένου. Η στρατηγική αυτή αφορά τη διαστροφή/αντιστροφή του κειμένου με τρόπο που «αποκαλύπτει και υπογραμμίζει τις ετεροσεξιστικές σχέσεις ισχύος δανειζόμενη τεχνικές από τις φεμινίστριες» (Burton 2010: 57). Έτσι, η Homel, για παράδειγμα, μεταφράζοντας το *Le Casse* σε *Broke City* τόνισε τη βία του ετεροσεξισμού αναδεικνύοντας τον μισογυνισμό και τις έμφυλες διαστάσεις των σχέσεων εξουσίας αλλά και ρίχνοντας φως στην κουίρ σεξουαλικότητα αναπαριστώντας τη σεξουαλική σχέση ανάμεσα στην Philomene (Mena) και την Bouboule (Bubbles) με πιο ξεκάθαρο τρόπο, και αποσταθεροποιώντας τα όρια ανάμεσα στα φύλα και τις σεξουαλικότητες. Το παράδειγμα αυτό πράγματι θυμίζει τη συμπληρωματική μετάφραση των Καναδών φεμινιστριών και φέρνει στην επιφάνεια τον μισογυνισμό του T-Jean (Johnny) εντείνοντας τη βία του λόγου του. Η διαστροφή/αντιστροφή του κειμένου μέσω των σχετικών μεταφραστικών επιλογών σε συνδυασμό με την προσθήκη αντιομοφοβικού και αντισεξιστικού παρακειμένου –όπως προλόγων και υποσημειώσεων που στρέφουν την προσοχή στις έμφυλες βιαιότητες— περιγράφεται από τον Burton ως περίπτωση «κουιροποίησης» των κειμένων, η οποία είναι δυνατόν να συντελέσει στην εσωτερική διαμόρφωση της ταυτότητας του (ομοφυλόφιλου) αναγνωστικού κοινού αλλά και στην φαντασιακή διαμόρφωση της κουίρ κοινότητας.

Ο Weibegger (2011) μας υπενθυμίζει πώς σύμφωνα με τη θεωρία της επιτελεστικότητας (Butler 2006 [1990]) η «παρενδυσία» [drag], καθιστώντας ορατή την επιτελεστικότητα του φύλου, και εκθέτοντας τη μεταφυσική στην οποία βασίζεται η φυσικοποίησή του, αποσταθεροποιεί, εν τέλει, την ετεροκανονικότητα. Με παρόμοιο τρόπο, ο ίδιος εισάγει την έννοια της μετάφρασης ως *διαπολιτισμικής παρενδυσίας* [transcultural drag], η οποία είναι δυνατόν να αποσταθεροποιήσει την ετεροκανονική αντίληψη περί του φύλου. Οι στρατηγικές στις οποίες αναφέρεται για την επίτευξη αυτού του στόχου είναι η γραμματική εμφυλοποίηση προσωπικών αντωνυμιών με τυχαίο τρόπο, ούτως ώστε να διασαλευθεί η σταθερότητα των έμφυλων και σεξουαλικών ταυτοτήτων του κειμένου, ο υπερτονισμός και η υπερβολή στην αναπαράσταση στερεοτυπικών έμφυλων ταυτοτήτων, καθώς και η δημιουργία νέων, παρεκκλίνοντων στερεοτύπων. Ακόμα, προτείνει την προσθήκη ανατρεπτικών υποσημειώσεων που καθιστούν ορατό και θέτουν υπό αμφισβήτηση το ετεροκανονικό πλαίσιο νοηματοδότησης του φύλου.

3. 2 Η θεωρία

Είναι φανερό πώς η νέα διασταύρωση της μεταφραστικής και μεταφρασεολογικής ματιάς των αρχών του 21ου αιώνα με έμφυλους προβληματισμούς βρίσκει τις ρίζες της, αλλά και έρχεται σε ρήξη με τις φεμινίστριες μεταφράστριες του Καναδά. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι η κίνηση της μεταφρασεολογίας που λαμβάνει το φύλο ως αναλυτικό εργαλείο από τα μέσα του 20ου αιώνα στις αρχές του 21ου είναι ανάλογη της κίνησης της φεμινιστικής θεωρίας από το δεύτερο στο τρίο κύμα φεμινισμού ή από τον φεμινισμό στην κουίρ θεωρία.

Ειδικότερα, φαίνεται ότι η ίδια η έννοια του φύλου τίθεται υπό ερώτηση, καθώς αναπτύσσονται δομές και μεταφραστικές στρατηγικές που στοχεύουν στην αποσταθεροποίηση του ετεροσεξιστικού πρίσματος. Εν ολίγοις, σημειώνεται μία

θεωρητική και πολιτική απομάκρυνση από το μοντέλο των φεμινιστριών μεταφραστριών του Καναδά, για τις οποίες το διακύβευμα έγκειτο στην προώθηση της γυναικείας ταυτότητας και σεξουαλικότητας μέσω της λογοτεχνίας και της μετάφρασης. Στην παρούσα περίπτωση, αντιθέτως, η έννοια της ίδιας της (γυναικείας) ταυτότητας και σεξουαλικότητας ως κάτι συγκεκριμένο, καθολικό και σταθερό προβληματοποιείται και αποδομείται, στο πλαίσιο της αποφυσικοποίησης της ουσιοκρατικής θεώρησης του φύλου, που έβλεπε την πατριαρχία σαν μία δομή που συμπεριλαμβάνει άνδρες και γυναίκες ως υπερβατικά υποκείμενα, και εξασκεί βία στην κατηγορία των γυναικών.

Για κάποιες φεμινίστριες θεωρητικούς, η αντίληψη αυτή αναιρείται στα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στις αρχές της δεκαετίας του '90, όπου αναπτύσσεται η θεωρία της *επιτελεστικότητας του φύλου* [gender performativity]. Η επιτελεστική αντίληψη του φύλου διαρρηγνύει την προηγούμενη, ουσιοκρατική προσέγγισή του, αποδομώντας το έμφυλο υποκείμενο και θέτοντας υπό ερώτηση τις δομές που «ελέγχουν» και κανονικοποιούν τη σεξουαλικότητα, τις έμφυλες ταυτότητες και σχέσεις ισχύος. Εν ολίγοις, στο θεωρητικό αυτό πλαίσιο, οι κατηγορίες «γυναίκα» και «άνδρας» δεν αναφέρονται σε υπερβατικά υποκείμενα, οι αρρενωπότητες και οι θηλυκότητες πολλαπλασιάζονται και δεν αποτελούν πια φυσικό προνόμιο των σωμάτων που αναγνωρίζονται ως αντρικά και γυναικεία αντίστοιχα. Ακόμα, αναδεικνύεται ο σεξισμός, η ομοφοβία και η τρανσφοβία ως βιαιότητες που ασκούνται στα σώματα που δεν επιτελούν ό,τι καθορίζει για αυτά το κυρίαρχο ετεροσεξιστικό πλαίσιο.

Είναι φανερό ότι η μεταφραστική και μεταφρασεολογική τάση που εξετάσαμε παραπάνω ενημερώνεται θεωρητικά και πολιτικά από τον φεμινισμό τρίτου κύματος ή την κουίρ θεωρία. Αυτό γίνεται αντιληπτό από τον τρόπο με τον οποίο εκλαμβάνεται και εννοιολογείται το φύλο στο δεδομένο πλαίσιο· δεν αποτελεί πλέον «προϊόν» μιας σταθερής προϋπάρχουσας δομής, όπου ο άνδρας καταλαμβάνει την ανώτερη και η γυναίκα την κατώτερη θέση. Αντιθέτως, θεωρείται επιτελεστικό, μάλλον αποτέλεσμα παρά αίτιο της γλώσσας και ως τέτοιο αντιμετωπίζεται από τη μεταφραστική διαδικασία και τη μεταφρασεολογική θεωρία και κριτική. Σε συνδυασμό με αυτό, αναδύεται το ζήτημα της σεξουαλικότητας, με μία ευρεία οπτική γωνία, μέσω της μετάφρασης ομοφυλόφιλης λογοτεχνίας ως τέτοιας, της ανάδειξης των αντίστοιχων ιδιολέκτων, της αναπαράστασης των ανάλογων σεξουαλικών ταυτοτήτων και σχέσεων με το διακύβευμα της απαλλαγής της από το κυρίαρχο ομοφοβικό πρίσμα. Επιπλέον, με τη χρήση του μεταδομιστικού «αξιώματος» (εντός πολλαπλών εισαγωγικών) σύμφωνα με το οποίο η γλώσσα παράγει ταυτότητες και σχέσεις και δεν τις αντανάκλα με ουδέτερο τρόπο, αποσταθεροποιούνται οι ίδιες οι έμφυλες δομές που ελέγχουν τα σώματα και τις ταυτότητες όταν ενεργοποιούνται διαφορετικά «παιχνιδίσματα» με την γραμματική σηματοδότηση του φύλου.

4. Επίλογος

Ο όρος *queeriture* προκύπτει από την άμεση και βαθιά επιρροή της παραπάνω μεταφραστικής και μεταφρασεολογικής τάσης των αρχών του 21ου αιώνα, από τις συγγραφείς και μεταφράστριες της *(re)écriture au feminine*, σε συνδυασμό με την ενημέρωση των τρόπων τους από την κουίρ θεωρία. Η τάση αυτή, ενώ –ενδεχομένως και επειδή— βρίσκεται σε νομαδική κατάσταση και δεν αποτελεί οργανωμένο εγχείρημα, προβάλλει και ασκεί μία πολιτική πλευρά και λειτουργία της μετάφρασης και της μεταφρασεολογίας με έναν τρόπο ο οποίος είναι επειγόντως αναγκαίος και επιτακτικός στο πλαίσιο της ενδυνάμωσης των ετεροσεξιστικών λόγων που πλήττουν τους έμφυλους Άλλους.

Η παρούσα εργασία σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί εξαντλητική καταγραφή και ανάλυση αυτού που ονομάζει queeriture. Φέρει, ωστόσο τρεις βασικές φιλοδοξίες: πρώτον, να φέρει στο φως της ελληνόφωνης μεταφρασεολογίας τη σημασία μιας διασταύρωσής της με την κουίρ θεωρία. Δεύτερον, να αποτελέσει έναυσμα για περαιτέρω έρευνα και, τρίτον να αναδείξει την queeriture ως μία ανατρεπτική πράξη [subversive act] (Butler 2006 [1990]), η οποία «δείχνει» προς μία λιγότερο σεξιστική, ομοφοβική, τρανσφοβική, περισσότερο κουίρ μετάφραση, λογοτεχνία, γλώσσα, επικοινωνία μεταξύ ανθρώπων και πολιτισμών, και εν τέλει ζωή.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Butler J. (2006 [1990]). *Gender trouble*. New York and London: Routledge.
- Cixous H. (1975,1976). The laugh of the Medusa. Στο Vincent B. Leitch, (επιμ.), *The Norton Anthology of Theory and Criticism*, μτφρ. K. Cohen, P. Cohen. New York: Norton, 2039-2056.
- Landry D. και G. Maclean (1996). *The Spivak reader*. New York and London: Routledge.
- Simon S. (2005). *Gender in translation: cultural identity and the politics of transmission*. London and New York: Routledge.
- Venuti L. (2004 [1995]). *The translator's invisibility*. London and New York: Routledge.

Ηλεκτρονικές πηγές

- Burton W. (2010). "Inverting the text: a proposed queer translation praxis". Στο *In Other Words*, 36. <http://wmburton.wordpress.com/2011/01/19/invertingtext/>
- Harvey K. (2000). "Gay community, gay identity and the translated text". Στο *TR: traduction, terminologie, rédaction*, 13 (1). <http://id.erudit.org/iderudit/037397ar>
- Von Flotow L. (1991). "Feminist translation: contexts, practices and theories". Στο *TTR : traduction, terminologie, rédaction*, 4 (2). <http://id.erudit.org/iderudit/037094ar>
- Weibegger R. (2011). "Queering translation: transcultural communication and the site of the you". Στο *Graduate Journal of Social Science*, 8 (2). <http://gjss.org/images/stories/volumes/8/2/Roland.pdf>